

RECENZJE, OMÓWIENIA, NOTY

Koncept neparalelnosti v popisu českého jazyka

The concept of non-parallelism in the description of the Czech language

JINDŘIŠKA SVOBODOVÁ

Univerzita Palackého v Olomouci

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4304-7090>

E-mail: jindriska.svobodova@upol.cz

Kolektiv renomovaných autorů dlouhodobě spojených s výzkumy v oblasti češtiny jako cizího jazyka, Svatava Škodová, Milan Hrdlička a Ilona Starý Kořánová, vydal v loňském roce monografii¹ věnovanou lingvodidaktickému popisu gramatického systému češtiny, který je založen na výkladu nekorespondence mezi češtinou, figurující zde jako jazyk cílový, a často výrazně odlišnými, a tedy neparalelními jazyky výchozími. Práce tak reflektuje potřebu vytvořit popis mluvnického systému češtiny jako cizího jazyka, který by byl využitelný při práci se studenty, jejichž mateřský jazyk se od češtiny liší typologicky i genealogicky a jejichž počty dlouhodobě a nepřetržitě narůstají.

¹ Škodová, Svatava – Hrdlička, Milan – Starý Kořánová, Ilona. (2024). *O ne/paralelnosti v češtině*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum. ISBN 978-80-246-5851-3.

Pozornost autorů cílí na vybrané jevy mluvnické i lexikální roviny češtiny a díky bohatému dokladovému materiálu je velmi svěží a čtenářsky atraktivní. Od prvních řádků je zřejmé, že text je výsledkem dlouhodobé práce v této oblasti, výzkumy mají nejen kvalitní odborný background, ale také se v nich úročí značné lingvodidaktické zkušenosti celého autorského kolektivu. Gramatické i lexikální fenomény, jež jsou v práci komentovány a analyzovány, tak odrážejí skutečnou potřebu teoreticky podchytit problematické jevy, s nimiž se během praxe setkává pravděpodobně každý učitel češtiny jako cizího jazyka.

Ve struktuře práce se odráží snaha autorů nabídnout čtenářům nejen popis a analýzu vybraných jevů, ale také ukázat vývoj metod historicky užívaných v lingvodidaktice při výkladu neparalelních kategorií a jevů. Vzhledem k zaměření výzkumu, vycházejícího ze vzdělávání studentů s mateřštinou typově i geograficky vzdálenou češtině, je přínosné úvodní zamyšlení nad možnostmi a limity využití angličtiny jako mediačního jazyka (nejen) s ohledem na úroveň komunikační kompetence studentů. Podobně skeptické vyznění má také hodnocení kontrastivní metody, ze kterého vyplývá požadavek představující „leitmotiv“ celé práce, a tím je potřeba zasadit výklady do komunikačního rámce a zohlednit při nich řečové fungování analyzovaných jevů.

Autorský tým je důkladně obeznámen se stávajícími lingvodidaktickými metodami i mluvnickými příručkami, takže jsou k analýze vybírány adekvátní problémové případy, jež se vyskytují v učebnicích češtiny jako cizího jazyka, a autoři ukazují na potíže, jež studentům češtiny do budoucna přináší absence gramatického popisu jazyka, který by na jedné straně vhodně traktoval význam mluvnických forem, ale na straně druhé neopomíjel jejich fungování a uplatnění v komunikaci. Zejména s ohledem na další didaktickou praxi pozitivně hodnotím výčet jevů, jež jsou ve stávajících učebnicích z nejrůznějších důvodů opomíjeny (v horším případě se nabízí jejich zavádějící či matoucí výklad), ačkoli je velmi pravděpodobné, že se s nimi uživatel jazyka v praxi setká, a bude tedy postrádat výchozí fundované explicitní poučení (opakovaně se ostatně v práci objevuje požadavek na propracování kvalitní lingvodidaktické mluvnické poučky).

Kritické zhodnocení již existujících popisů mluvnické češtiny není samoučelné a autoři jako řešení nabízejí využití onomaziologického přístupu, jehož přínos spatřují zejména v prezentaci kategorií majících evidentní vztah k objektivní realitě okolního světa. Autoři jsou si velmi dobře vědomi náročnosti tohoto přístupu, přesto je jejich pohled na něj pozitivní. Ukazují cesty, jak lze v rámci onomaziologické koncepce traktovat předložková spojení s místním významem (k vyjadřování lokálních významů statických i dynamických jazyk totiž využívá repertoár předložek spojených s pády s odpovídajícím významem a autoři u dílčích významových skupin přinášejí obsáhlé výčty těchto spojení s původními i sekundárními prepozicemi).

Inspirativní se pro akvizici češtiny jako cizího jazyka jeví rovněž využití korpusů, a to jak jazykových, tak žákovských. Tyto soubory autentických textů jsou aktuální a přinášejí realistický obraz synchronního jazyka, je navíc možné z nich relativně snadno a rychle získat potřebné informace a data. Žákovské korpusy přinášejí významné informace o vlivu bázevého jazyka na osvojování dalšího jazyka a nabízejí bohaté využití při práci s chybou. V rámci kapitoly jsou představeny jak korpusy využitelné při vyučování češtiny jako cizího jazyka, tak významné lingvodidaktické práce, které se o aplikaci dat ze žákovských korpusů opírají.

Samostatná kapitola je věnována problematice vidu jako kategorii lexikálně-gramatické; právě tento oddíl je dokladem potenciálu, jenž v sobě má onomaziologický přístup. Výkladové pasáže jsou vždy doplněny množstvím ilustrativních dokladů, pozornost je věnována otázkám vidové homonymie a polysémie a zaměřuje se na skupiny sloves, jež jsou nesporně dobře využitelné právě při výuce češtiny jako cizího jazyka. V této souvislosti bych zmínila pouze užití příkladů opisného futura sloves *trefit* (...sem nebude trefit ten doktor filozofie, s. 76), *padnout* (... abyste našly práci, která vám bude padnout jako ulitá, s. 77) a *sednout* (otestujeme, jak vám bude sednout prostředí středověkého hradu, s. 78), uvedené doklady ze své praxe nepokládám za reprezentativní.

Pozornost je v práci věnována i ne/paralelnosti lexikální. Autoři se opět rozhodli zpracovat stejně potřebnou, jako komplikovanou problematiku a věnovali se ne/paralelnímu užití slovesa *jít*. Na bohatém dokladovém materiálu ukázali nejednotnost v obsazování participantských pozic, jež toto sloveso tvoří v různých jazycích. Kapitola je dobrým příkladem využití korpusových výzkumů při vyučování češtiny jako cizího jazyka při rozšiřování slovní zásoby studentů jednotlivých úrovní podle referenčního rámce právě vzhledem k doložené frekvenci daných lexikálních jednotek.

Autoři se v této monografii rozhodli zpracovat problematické, potřebné a ve své podstatě také velmi obsáhlé téma. Díky poctivé práci s bohatým dokladovým materiálem potvrdili předpoklad, že systémová nekorespondence mezi různými kódy prostupuje všemi jazykovými rovinami, a ukázali na potřebu s tímto faktem pracovat při vytváření fundovaných komunikačně koncipovaných popisů češtiny, jež by byly využitelné zejména při práci s jinojazyčnými mluvčími. Práce v jednotlivých kapitolách nabízí inspiraci nejenom pro další lingvodidaktický výzkum, ale také pro způsob získávání relevantního dokladového materiálu a metody jeho zpracování.